

Савченко Галина

ORCID 0000-0002-8798-7869

Старший викладач кафедри інструментального та оркестрового виконавства факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (м. Київ, Україна) E-mail: h_savchen@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ ОРКЕСТРОВОГО КОЛЕКТИВУ

Мета роботи. Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування педагогічних принципів та висвітлення особливостей їх застосування в структурі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до практичної роботи, адже комунікативні уміння є важливою складовою в освітньому процесі, особливо мистецькому. Пов'язані з цим нововведення будуть сприяти більшій ефективності та якості в процесі роботи закладів мистецької освіти, адже сучасна освіта в Україні ставить нові вимоги до якості процесу навчання. На сьогоднішній день розвиток мистецької освіти вийшов на рівень, який потребує від студентів закладу вищої освіти мобільності та такого рівня спілкування, яке дасть можливість розвивати креативне мислення, творчо підходити до процесу навчання та виховання, знаходити інформацію, яка допоможе йти інноваційним шляхом і, завдяки цьому, успішно адаптуватися на ринку праці. Комплексний характер завдань у педагогічній професії вимагає від сучасного фахівця обізнаності у різних галузях науки, володіння різноманітними навичками пізнавальної діяльності та вільного оперування цими надбаннями. Оволодіння майбутнім учителем музичного мистецтва професійною майстерністю передбачає розширення його професійної діяльності, удосконалення дидактики, психології, методики. Майбутній вчитель музичного мистецтва сучасності має бути і музикантом-педагогом, і музикантом-виконавцем, і вихователем-наставником. Також він має освоїти ефективні інноваційні технології і вільно ними володіти задля удосконалення процесу мистецького навчання та виховання.

Методологія. Дослідженню проблеми готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виконання своєї професійної діяльності в умовах нових освітніх парадигм приділяли увагу науковці різних міжгалузевих професій: філософія – В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, О. Лавриненко, В. Лутай та ін.; загальна психолого-педагогічна – А. Алексюк, А. Капська, І. Козловська, О. Пехота та ін.; методика – А. Болгарський, Н. Гузій, І. Глазунова, А. Козир, В. Лабунець, О. Олексюк, Г. Падалка, Є. Проворова, О. Ростовський, О. Шевнюк, О. Щолокова, О. Хижна та ін.; питанням, пов'язаним з розвитком творчої активності присвятили свої дослідження І. Бех, С. Гончаренко, О. Рудницька, В. Шульгіна та ін.

Наукова новизна. Стаття розкриває особливості застосування в мистецькій освіті конкретних педагогічних принципів – синергетичного, культурологічного та діалогічного, які були виділені нами при дослідженні процесу формування комунікативних умінь у студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів на заняттях оркестрового колективу. Показано складність процесу застосування цих принципів у методології мистецької освіти та комплексний характер їх дії; підкреслено, що застосування кожного з цих принципів є базовим при формуванні комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва.

Висновки. Сучасне суспільство швидко змінюється, і мистецька освіта повинна це враховувати, адже старі технології не дають можливості відобразити об'єктивну картину сучасного розвитку, а вихід з такої ситуації можна знайти тільки у доцільних нововведеннях. Без змін немає прогресу; нове слід будувати, враховуючи та застосовуючи класичні напрацювання та позитивний досвід.

Ключові слова: комунікативні уміння, оркестровий колектив, майбутні вчителі музичного мистецтва, принципи, синергія, фахове навчання.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи проблему набуття комунікативних умінь майбутніми вчителями музичного мистецтва на заняттях оркестрового колективу, необхідно здійснити аналіз основних принципових положень цього процесу. «Оптимальними є умови, які сприяють реалізації педагогічних принципів у практиці навчання й виховання, а принципові положення, у свою чергу,

виводяться з основних законів і закономірностей» [8]. Принципи визначають зміст, організаційні форми та методи навчального процесу відповідно до мети та закономірностей мистецької освіти. Слід зазначити, що принцип визначається дослідниками як «інструментальне... вираження педагогічної концепції. Це – знання про зміст, структуру навчання, його закони і закономірності, виражене у вигляді норм діяльності, регулятивів та практики. У теоретичному плані – це висновок з теорії, не вихідний пункт дослідження, а його заключний результат. І саме тому вони служать орієнтиром для конструювання практики» [14, 195]. Таким чином, «принципи педагогічного процесу відбивають основні вимоги до організації педагогічної діяльності, вказують їй напрямки» [12, 174].

Формування комунікативних умінь має орієнтуватися на основоположні принципіві положення, своєрідні вимоги до процесу навчання, які будуть спрямовувати до нього, тим самим створюючи специфічне підґрунтя. Як відомо, основні принципіві положення здійснюють регулятивну функцію педагогічної діяльності та являють собою нормативні документи, що виходять з пізнання педагогічної закономірності, що, в свою чергу, дозволяє визначити загальну стратегію вирішення певного завдання. Вони (принципові положення) водночас слугують таким системоутворюючим фактором, який дозволяє досягати успішності в професійній діяльності (Р. Гуревич, А. Козир, Л. Масол, О. Михайліченко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, М. Ткач, Д. Юник та ін.).

Щоб сформувати комунікативні уміння у майбутніх вчителів музичного мистецтва на заняттях оркестрового колективу потрібно дотримуватись певних принципів в методичній системі, дієвість яких була б успішною та допомагала реалізовувати намічені задачі. За визначенням Г. Падалки «принципи мистецького навчання – це основні положення, що визначають сутність, зміст, провідні вимоги до взаємодії учителя і учнів, виконання яких передбачає досягнення результативності процесу оволодіння учнями мистецтвом. Принципи охоплюють узагальнені закономірності мистецького навчання, органічно пов'язуючи окремі його елементи в єдине ціле» [10, 148].

При дослідженні нашої проблеми були визначені такі дієві принципи формування комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва на заняттях оркестрового колективу: синергетичний, культурологічний та діалогічний. Ці принципи відображають сутність формування комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва, яка спирається на заняття в оркестровому колективі – це і діалогове спілкування, і сугестивність, це стиль та побудова ефективної взаємодії учасників творчого студентського колективу як запорука професійного зростання майбутніх учителів музичного мистецтва. Розглянемо докладніше кожен з визначених принципів.

За визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови «синергетика» – це науково-філософський принцип, що розглядає природу, світ як самоорганізовану комплексну систему [1]. За даними Вікіпедії «синергетика» (англ. Synergetics; від грецького син – «спільне» і ергос – «дія») – міждисциплінарна наука, що займається вивченням процесів самоорганізації і виникнення, підтримки стійкості і розпаду структур (систем) різної природи на основі методів математичної фізики («формальних технологій»). Поняття «синергетика» ввів у науковий обіг наприкінці 60х років ХХ ст. німецький філософ Ганс Хакен. Синергетика – це напрям міжгалузевих досліджень, об'єкт яких – процеси самоорганізації у відкритих системах фізичної, хімічної, біологічної, екологічної й іншої природи. У таких системах, що є далекими від термодинамічної рівноваги, за рахунок потоку енергії і речовини із зовнішнього середовища, створюється і підтримується нерівновага. Завдяки цьому взаємодіють елементи і підсистеми, що веде до їх узгодженого, кооперативного поведіння і до створення нових стійких структур і самоорганізації.

Синергетика дедалі впевненіше прокладає шлях у методологію гуманітарних наук, зокрема у філософію, все більше поширюються поняття нерівновагомості, нестабільності, біфуркації, фазових переходів, нелінійності, маленьких впливів, атракторів (атрактор – це множина точок у фазовому просторі) і деяких інших. Саме учасників змінного середовища (навчального творчого колективу) можна порівняти з атракторами.

Синергетика намагається виступити як новий світогляд, світосприйняття, що докорінно змінює розуміння необхідного (закономірного, визначеного) і випадкового в самих основах побудови світу. По-новому з'ясовуються причини і форми розвитку безжиттєвої матерії і історичних процесів в економічній, політико-соціальній, військовій та інших сферах життєдіяльності суспільства і людини. Формується нове розуміння випадку як самостійного фактора біологічної і соціальної еволюції, визнання ролі випадку в самоорганізованих процесах. Творчість є саме тим процесом, в якому синергетика допомагає створити неповторний продукт мистецтва, адже будучи у безладі творчих стосунків, студенти у співпраці з викладачем знаходять саме ту взаємодію, яка дає можливість створювати ситуації, здатні навчити людей спілкуванню та набуті комунікативних умінь.

Розглянемо в цьому руслі роботу оркестрового колективу, адже це дуже вдалий приклад синергетики як явища і, враховуючи це, керівник може краще керувати колективом – вдало скомпонувати твори, які будуть вивчатись, раціональніше розмістити студентів за пультами для досягнення якісного звучання. Як же можна набуті комунікативних умінь, запитаєте ви? Вивчаючи процеси, які відбуваються між учасниками оркестру, керівник бачить поле своєї діяльності чіткіше і зрозуміліше. Самоорганізація виявляє лідерів і рядових виконавців, допомагає створити мистецький продукт, вдало підібравши репертуар саме для цього складу оркестру (адже студентський колектив – середовище змінне), вибудувати графік репетицій відносно рівня майстерності даного складу. Потрібно вміти «відпускати» репетиційний процес на самостійну роботу, щоб, даючи знання, поспостерігати за

тим, як вибудовуються стосунки між музикантами, дати їм можливість самим між собою «домовитись». У такому процесі студенти змушені шукати взаєморозуміння, що дає їм можливість відчутти себе творцями не тільки мистецького продукту, а й творцями взаємовигідних стосунків, саме тих стосунків, які будуть допомагати в творчості та навчанні, а також в подальшому працевлаштуванні. «Те, чого учень не може зробити самостійно, під силу колективу, який підтримує, заохочує, дає кожній дитині відчуття належності до групи, змогу вчитися в інших, порівнювати свої досягнення з успіхами однокласників. Так у школярів формуються вміння й навички роботи в колективі» [11, 142]. Якщо розглянути функціонування навчального оркестрового колективу, то ми побачимо одну яскраву відмінність від колективу професійного. У навчальному колективі весь час відбуваються зміни (змінне середовище), адже одні закінчують навчання, а інші приходять на навчання. Щоб запобігти розладу, керівник має на деякий час «відпустити» оркестр, а саме дати студентам можливість самоорганізуватися – визначитися з лідером, налаштувати дружні колеґіальні стосунки.

Синергетичний принцип активізує внутрішні джерела розвитку у студентів і дає можливість поєднувати інтуїтивне сприйняття мистецьких творів з усвідомленим. Незрозумілі ситуації створюють безлад (біфуркацію), який допомагає вирішувати конкретні питання через творчий пошук. При вивченні мистецьких дисциплін діалогові дискусії та колективні імпровізації допомагають знайти альтернативні можливості для виконання творчих завдань. «Альтернативні розвилки віяла можливостей» (В. Писаренко) з'являються в ситуаціях незрозумілого протікання художньо-освітнього процесу. Багатовекторність музично-педагогічної освіти дозволяє студентам здійснювати вибір у своїй професійній підготовці та заохочує до самовдосконалення. Н. Гречаник наголошує, що синергетична організація пов'язується з руйнуванням старої та виникненням нової організації, яка реалізує принцип зворотнього зв'язку. Саме синергетика, вважає дослідниця, орієнтує студента на позитивні зміни, не керуючи ними. Цей принцип пропонує не прямий вплив на особистість зі сторони викладача, а реалізацію задатків студента за рахунок самоорганізації та оптимізації механізмів самовдосконалення. Синергетичний принцип є основою формування механізмів творчої самореалізації. «Переживання» твору мистецтва в контексті синергетичного підходу відбувається на основі емпіричного та трансцендентального синтезу, що робить можливим стихійну самоінтерпретацію (І. Сірко).

Синергетика в процесі навчальних репетицій та творчих виступів студентського колективу відіграє цікаву роль, адже студентський колектив – це середовище змінне, яке має самоорганізовуватись та творчо взаємодіяти. Якщо цього не враховувати, то виникне авторитарна система управління, яка позбавить колектив творчого начала та, на сьогоднішній день, не є ефективною, адже суспільні процеси розвиваються таким чином, що авторитаризм є явищем минулої доби, не дієвим для сьогодення.

Розглянемо наступний принцип – культурологічний. За визначенням Великого тлумачного словника сучасної української мови «культурологія» – це галузь знання, пов'язана з вивченням духовної культури суспільства [1]. «Це наука, яка вивчає специфіку розвитку матеріальної та духовної культури людських спільнот у певному конкретно-історичному періоді, їхні взаємозв'язки та взаємовпливи. Культурологія вивчає культуру цивілізацій, етносів, націй у її розвитку та взаємозв'язках» (Вікіпедія). Культурологічний принцип забезпечує такий освітній простір, в якому навчально-виховний процес відбувається згідно з культурою суспільства, народу, його музичної та загалом творчої діяльності. Звертаючись до праць таких науковців-культурологів як О. Шевнюк та О. Щолокова ми бачимо, що культурологічний принцип є універсальним засобом для передачі набутого та розвитку нового в культурному просторі.

При дослідженні проблеми формування комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва ми наголошуємо на тому, що головним чинником цих якостей у майбутнього фахівця-музиканта є формування його музично-педагогічної культури. Не останню роль в цьому процесі займає народно-пісенна творчість, декоративно-прикладне мистецтво та інші види народної творчості, адже ці надбання є першоосновою сучасного культурного простору, в них закодовані глибинні процеси, які впливали і продовжують давати наснагу новим творам та виховують самодостатніх людей, здатних до продуктивного діалогу з носіями інших культур.

Міжкультурна комунікація – це музичні твори як перехрестя культур, своєрідна практична діяльність у сфері комунікації, полікультурне суспільство. Музична комунікація як ознайомлення з культурою іншої країни, засвоєння музичного матеріалу неможливе без розуміння історії, естетичних та моральних уявлень. «Принцип культуровідповідності передбачає таке змістове наповнення навчального процесу, в результаті якого мистецтво сприймається учнями як культурна цінність, як надбання розвитку світової культури» [10, 152].

У кожної людини на генетичному рівні закладена інформація, яка дає можливість жити гідно і розвивати сучасне мистецтво. Візьмемо як приклад народно-пісенну творчість. Народна пісня – це насамперед історія країни та невмирущість народного духу, це глибинний світ реального життя й боротьби за нього, світ надій-сподівань, які не покидають людину і в найтяжчі лихоліття. Поетичний образ рідної землі може багато сказати про характер душі народу. В піснях – етика і естетика, громадський і родинний побут, світогляд народу, його праця, сімейні та громадські відносини. Висока мораль людських взаємин з природою також зображена у народно-пісенній творчості.

Отже, народна творчість має велике пізнавальне, виховне та естетичне значення і, вивчаючи її, ми відновлюємо наше культурне коріння, адже ще видатний філософ Григорій Сковорода писав: «Пізнай себе» [15]. І, лише пізнавши себе, можна гідно оцінити і культурні надбання інших народів, і

спілкуватися з цими культурами вже з позиції поваги до себе, а отже, і поваги до інших. У цьому спілкуванні будуть паростки справжніх комунікативних умінь майбутніх вчителів музичного мистецтва.

Музично-педагогічна культура – це сукупність теоретичних та методологічних положень, організаційно-педагогічних напрямків, що дають можливість створювати умови для гарного засвоєння і професійної передачі музично-педагогічних цінностей. Це є фактором формування комунікативних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва у різноманітних видах його музично-педагогічної діяльності. Загальним поняттям професійно-педагогічної культури є спосіб творчої діяльності. Для студента факультету мистецтв, який бажає оволодіти професійно-педагогічною культурою, необхідно, перш за все, усвідомити свою музично-педагогічну діяльність як творчий процес та зрозуміти, як комунікативність допомагає набувати досвіду у своїй виконавсько-педагогічній практиці.

З огляду на це, культурологічний принцип проявляється через панування культурного середовища, яке спрямовує на засвоєння духовного багатства, обумовлюючи коло ціннісних потреб, а це можливо лише за умови усвідомлення студентом культурно-історичного розвитку. Також необхідним є визнання цих цінностей і прийняття їх мистецькими та особистісними зразками.

Для того, щоб набути та сформувати свої комунікативні уміння важливо перебувати в середовищі з високими мистецькими запитами, яке сприятиме до підтримання спадкоємності у культурних традиціях, у виконавських школах, у творчості авторитетних музикантів, уможливлуватиме пошук саме свого стилю спілкування.

У цьому контексті важливим є те, чому безпосередньо студент музичного мистецтва надаватиме перевагу, які специфічні знання акумулюватиме у власній музичній досвід, наскільки це відповідатиме простору загальнокультурної парадигми як ядра загальнолюдських, загальнонаціональних, локальних мистецьких цінностей, більш того, все це не пов'язується примусово, а постає саме внутрішнім, глибоко особистісним, емоційно засвоєним орієнтиром. Адже спілкуватися з іншими культурами можна тільки у тому випадку, коли знаєш і любиш свій культурний пласт, володієш ним досконало і майстерно, розуміючи історичні події та емоції людей, які їх переживали.

Дотримання культурологічного принципу спонукає студента до набуття власної музичної автономії з формуванням справжнього мистецького камертону у полі здобуття досвіду. Отже, утворюється можливість одночасного перебування у різних ролях: як споживача цієї культури, як хранителя, носія і творця, примножувача цього культурного простору-середовища. Саме на цьому наголошує О. Рудницька, зазначаючи, що кожен індивід «живе і діє в умовах культури, а культура наповнює собою індивіда. У такій взаємодії з культурою людина виступає об'єктом її впливу, носієм культурних цінностей та суб'єктом культурної творчості» [12, 41]. Адже те, наскільки студент здатен засвоювати художню культуру суспільства і виявлятиме продуктивність та ефективність за допомогою даного принципу, відображаються у прояві творчої самореалізації.

За визначенням Г. Падалки, «культуропровідність – це необхідна ознака мистецької освіти в сучасних умовах, що зорієнтована на усвідомлення учнями мистецтва як соціального явища, на досягнення значущості художньої культури в навколишньому бутті, на висвітлення соціальних функцій мистецької діяльності» [10, 152].

Мистецьке навчання має відбуватися в таких умовах, коли зміст твору розшифровується за допомогою знання про історичний момент його створення. Вивчення музичного твору має супроводжуватись пізнанням різних галузей мистецтва в історичному ракурсі, а особистість має формуватись засобами мистецтва певного культурного середовища.

Культурологічний принцип є основою для усвідомлення студентами своєї ефективності у комунікативній діяльності через культурне самостворення.

Педагогічна підтримка – облаштування такого освітнього середовища, в якому всі дії студентів спрямовані на гуманізм, а гуманізм, за визначенням ВТС – це: 1) прогресивний рух епохи Відродження, спрямований на утвердження моральних прав людини на земне щастя, чуттєві радощі та вільний вияв її прагнень і бажань; 2) ставлення до людини, прийняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність. Як говорив український педагог В. Сухомлинський, «Музичне виховання – це не виховання музиканта, а передусім виховання людини... Яких би художніх методів чи стильових напрямків не дотримувався митець, сила його таланту, глибина художнього пізнання світу прямо і безпосередньо залежить від національного коріння художнього дару і творчих здібностей» [10, 61].

Ще один принцип – діалогічний – є важливою складовою методології процесу набуття комунікативних умінь студентами на заняттях оркестрового колективу.

Діалог як явище в мистецтві загалом та мистецькій освіті зокрема відіграє ключову роль, адже мистецтво за своєю природою – це ланцюжок діалогових зв'язків – «між композитором і виконавцем», «виконавцем і слухачем», між «композиційним задумом і інтерпретацією твору», тощо. Сутність діалогу – це така форма толерантності, яка дає можливість особистості зрозуміти свої кордони і вміти ці кордони розширити, спілкуючись з іншими особистостями, які є носіями інших вірувань та іншої культури. Таким чином комунікативність є необхідним надбанням сучасної гуманітарної освіти, адже ці вміння надають діалогу значення інформаційності та відкритості до всього нового і ще незнаного. Також вивчення «чужої» культури крізь призму «рідної» є ефективним засобом прийняття новими поколіннями унікальних пластів нових музичних культур. А мистецтво за своєю природою є структурою діалогічною. Виступаючи на концерті, виконавці спілкуються не тільки між собою, а ще й з твором та слухачами. Це дає можливість зворотного зв'язку, адже слухаючи та сприймаючи, публіка знайомиться з твором

мистецтва і потім «розповсюджує» це сприйняття в своєму оточенні, роблячи його гуманнішим і цікавішим, надаючи можливість новому спілкуванню на іншому рівні.

При розучуванні музичного твору учні, за допомогою вчителя – його знань, умінь та навичок – знайомляться з композитором та епохою, в яку був написаний твір; працюючи в колективі – набувають досвіду спілкування в ансамблі; працюючи в класі з основного музичного інструменту – набувають досвіду сольного виконавства та знайомляться з прийомами гри на цьому інструменті. Всі ці види занять надають можливість познайомитись з цілими епохами виконавської майстерності та навчитись правильно реагувати на тих, хто поряд задіяний в цій праці. Виносячи твір на публіку, учні спілкуються вже з організаторами концерту, що теж є по своїй природі актом діалогічним, адже не вмінучи слухати, не навчишся діяти.

Порівнюючи мову вербальну і музичну, ми побачимо багато спільного – процес виникнення музики пов'язується з розвитком емоційно-виразних можливостей вербальної мови, структурно-часова організація мови впливала на процес утворення музичних форм, в свою чергу музика теж впливає на мову і змінює її драматургію шляхом музичних творів; музика висуває конкретні умови до інтонаційно-ритмічної структури мови [3, 35].

Сама музика як вид мистецтва є способом пізнання життя, що досягається педагогом і учнями у співтворчості, музика перебуває у стані рухомого спокою, музика – світ, який поєднує безліч авторських світів, адже педагог і учень – колективний суб'єкт взаємодії і, якщо врахувати, що світ, в якому ми живемо, є поліфонічним, то здатність учасників музично-педагогічного процесу до діалогу – свідчення адекватності людини.

«Музично-педагогічний процес – це взаємодія трьох систем, які внутрішньо розвиваються: світ, музичні цінності, особистості учня та особистості педагога, музичне мистецтво звернене «від серця до серця», здійснює комунікативну функцію через Час і Простір. Музично-педагогічна система – це неперервне становлення, взаємопроникнення, взаємозбагачення, становлення і розвиток учня і самовдосконалення музиканта-педагога, у музично-педагогічному процесі втілюється концепція синтетично-діалогічного спілкування...» [9, 40].

Спілкування саме по собі – це важливий фактор ціннісно-смыслового самовизначення. Діалогічний характер уможливорює співпричетність, орієнтація на пізнання самого себе через іншу особистість – це новий рівень спілкування, який утворює особливий зв'язок внутрішніх світів двох особистостей. Для нормального життя в суспільстві людина потребує творчого спілкування з іншими, а діалогічна форма спілкування є найбільш професійно значущою. Освітній процес відбувається в умовах міжсуб'єктної взаємодії викладача і студента (не просто співпраця, а пошук згоди), що відкриває нові можливості розвитку особистості. Характер діалогу, співпраці, співтворчості визначає кінцевий творчий результат. Також слід зазначити, що теоретичним джерелом концепцій діалогу у ХХ ст. є дослідження свідомості, здійснені Е. Гуссерлем у рамках феноменології.

Підсумовуючи вищезазначене, треба сказати, що творчість, а зокрема музика, є рушійною силою в педагогічному процесі і надає нескінченні можливості для розвитку та становлення громадянина і професіонала.

References

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
Velykyu tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] (2001). Comp. and heads ed. Busel, V. T. Kyiv; Irpin, Ukraine: Perun.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-ге. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
Honcharenko, S. U. (2011). Ukrayins'kyu pedahohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary], 2nd ed. Rivne, Ukraine: Volyns'ki oberehy.
3. Горемичкін А. І. Основи музичної мови (підручник-дослідження з методики викладання музично-теоретичних дисциплін в системі музично-педагогічної освіти (навчальний посібник для підготовки магістрів). Мелітополь, 2005, 248 с.
Goremichkin, A. I. (2005). Osnovy muzychnoyi movy [Basics of musical language (research textbook on the methodology of teaching music-theoretical disciplines in the system of music-pedagogical education)]. Study guide for master's training. Melitopol, Ukraine.
4. Гуревич Р. С. Інноваційні освітні технології в навчальному процесі ВНЗ. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2014. Вип. 36. С. 7–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_36_4
Gurevich, R. S. (2014). Innovatsiyni osvıtni tekhnolohiyi v navchal'nomu protsesi VNZ [Innovative educational technologies in the educational process of universities]. *Suchasni informatsiyni tekhnolohiyi ta innovatsiyni metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems*. 36. 7–12. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_36_4

5. Козир А. В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: монографія. Київ: НПУ імені М. Драгоманова, 2008. 378 с.
Kozyr, A. V. (2008). Profesiynna maysternist' uchyteliv muzyky: teoriya i praktyka formuvannya v systemi bahatorivnevoyi osvity [Professional skill of music teachers: theory and practice of formation in the multi-level education system] : monograph. Kyiv, Ukraine: M. Dragomanov NPU.
6. Масол Л. М. Художньо-педагогічні технології в основній школі: єдність навчання і виховання: метод. посіб. Харків: «Друкарня Мадрид», 2015. 178 с.
Masol, L. M. (2015). Khudozhn'o-pedahohichni tekhnolohiyi v osnovniy shkoli: yednist' navchannya i vykhovannya [Art-pedagogical technologies in primary school: unity of learning and education] : method. manual. Kharkiv, Ukraine: «Drukarnya Madryd».
7. Михайличенко О. В. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика. О. В. Михайличенко, О. П. Рудницька; Заг. ред. О. В. Михайличенко. Суми: СумДПУ ім. А. Макаренка, 2010. 255 с.
Mykhailichenko, O. V. & Rudnytska, O. P. (2010). Mystets'ka osvita v Ukraini: teoriya i praktyka [Art education in Ukraine: theory and practice]. Sumy, Ukraine : A. Makarenko SumSPU.
8. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навч. посібник. 3-є вид. Київ: ВАТ «КДНК» 2001. 608 с.
Moiseyuk, N. E. (2001). Pedahohika [Pedagogy] : Study guide. 3rd ed. Kyiv, Ukraine: VAT «KDNK».
9. Олексюк О. М., Ткач М. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі. Київ: Знання України, 2009. 123 с.
Oleksyuk, O. M. & Tkach, M. M. (2009). Muzychno-pedahohichnyy protses u vyshchiiy shkoli [Music-pedagogical process in higher education]. Kyiv, Ukraine: Znannya Ukrainy.
10. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.
Padalka, H. M. (2008). Pedahohika mystetstva (Teoriya i metodyka vykladannya mystets'kykh dystsyplin) [Art pedagogy (Theory and teaching methods of art disciplines)]. Kyiv, Ukraine: Osvita Ukrainy.
11. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: Навч. посібник. Київ: Либідь, 2001. 272 с.
Pecherska, E. P. (2001). Uroky muzyky v pochatkovykh klasakh [Music lessons in primary grades] : Study guide. Kyiv, Ukraine: Lybid'.
12. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навч. посібник. Київ: 2002. 270 с.
Rudnytska, O. P. (2002). Pedahohika: zahal'na ta mystets'ka [Pedagogy: general and artistic]. Study guide. Kyiv, Ukraine.
13. Сковорода Г. Наркіс. Розмова про те: пізнай себе. *Сковорода Г. твори: У 2 т.* Київ: АТ «Оберіг», 1994. Т. I. С. 150–195.
Skovoroda, H. (1994). Narkis. Rozмова pro te: piznay sebe [Narkis. Talk about knowing yourself]. *Skovoroda H. Works: In 2 vol.* Kyiv, Ukraine: AT «Oberih». V. I. 150–195.
14. Філософський словник /за ред. В.І. Шинкарука. 2 вид. перер. і доп. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
Filosofs'kyu slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary] (1986) / edited by: Shinkaruk, V. I. 2d ed. Kyiv, Ukraine: Holov. red. URE.

Savchenko H.

ORCID 0000-0002-8798-7869

Senior teacher of the Department of instrumental and orchestra performance of the faculty of arts named after Anatolii Avdievskii, Dragomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) E-maile: h_savchen@ukr.net

PEDAGOGICAL PRINCIPLES IN THE PROCESS OF FORMING COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART AT ORCHESTRA CLASSES

Objective. The purpose of the article is theoretical and methodological justification of pedagogical principles and highlight the features of their application in the structure of the training of future teachers of musical art for practical training work because communication skills are an important component in the education process, especially artistic. Related innovations will contribute greater efficiency and quality in the work of educational institutions of art education because modern education in Ukraine places new demands on the quality of the learning process. At present, the development of art education reached the level required of students of a higher education institution mobility and such a level of communication that will allow developing

creative thinking, a creative approach to the process of education and upbringing, to find information that will help to follow an innovative path and, thanks to this, to successfully adapt to the labour market. The complex nature of tasks in the teaching profession requires a modern specialist to be aware of various branches of science, possession of various cognitive skills and free operation these assets. Mastering the future teacher of musical art through professional skill involves its expansion of professional activity, and improvement of didactics, psychology, and methodology. The future teacher of modern musical art must also be a musician – teacher and a musician-performer, and an educator-mentor. He also must master effective innovative technologies and master them freely for the sake of the improvement of the process of artistic education and upbringing.

Methodology. *Study of the problem of readiness of future teachers musical art to perform their professional activities in new conditions educational paradigms were paid attention to by scientists of various interdisciplinary professions: philosophy – V. Andrushchenko, I. Zyazyun, V. Kremen, O. Lavrynenko, V. Lutai, etc.; general psychological and pedagogical – A. Aleksyuk, A. Kapska, I. Kozlovska, O. Pehota etc.; methodology – A. Bolgarskyi, N. Guziy, I. Glazunova, A. Kozyr, V. Labunets, O. Oleksyuk, G. Padalka, E. Provorova, O. Rostovskyi, O. Shevnyuk, O. Shcholokova, O. Khyzhna and others; issues related to the development of creative activity devoted their research to I. Bekh, S. Honcharenko, O. Rudnytska, V. Shulgin and others.*

Scientific innovation. *The article reveals the features of the application of art education of specific pedagogical principles – synergistic, cultural and dialogic, which were selected by us during the research of the process of formation of communication skills among students of arts faculties of pedagogical universities at the classes of the orchestra. Shown the complexity of applying these principles in artistic methodology education and the complex nature of their action; it is emphasized that the application of each of these principles is basic in the formation of communication skills of future music teachers.*

Conclusions. *Modern society is changing rapidly, and art education must take this into account because old technologies do not provide an opportunity to reflect an objective picture of contemporary development, and a way out of such a situation can be found only in expedient innovations. Without change there is no progress; new should be built, considering and applying classical developments and positive experiences.*

Keywords: *communication skills, orchestra group, future music teachers, principles, synergy, professional training.*

Стаття надійшла до редакції 28.06.2023 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук А. В. Козир